

Digitális felelősség

Bevezetés

Az információ a tudás alapú társadalom alfája és omegája, hiszen a tudás információk halmaza. Az információ, tudás összefügg a felelősség fogalmával is. A megszerzett tudás birtokában felelősségteljesebb viselkedés várható el az egyénektől, társadalomtól is. Életünk során számos esetben szükséges vállalni a felelősséget a virtuális térben a kapcsolattartás, banki ügyintézés, de akár külföldi szállás foglalás esetében is.

„Az információs társadalom olyan társadalom, melynek tagjai képesek arra, hogy az információforrásokat értékeljék, és ebből következően meg is kérdőjelezzék minden egyes információforrást. (Catts, Lau, UNESCO, 2008) Az információs műveltség az információs társadalom alapja, kételkedni, gondolkodni az információ felett a demokrácia egyik alapfeltétele.

Összefoglalva a meghatározást: az információs műveltség tudásunknak az a része, amelynek segítségével eligazodunk az élet minden területéhez kapcsolódó információk közt, felismerjük, felmérjük, mikor és milyen információra van szükségünk, feldolgozzuk, és etikusan tovább adjuk. „Az internet szinte teljesen feloldja az információ terjedése elé állított idő- és térbeli kockázatot. Az új infokommunikációs technológia fizikai szerveződésében súlyos veszélyek forrása, hiszen minden elemében emberi mű, amely leltébb sérülékeny, érzékeny és sebezhető.” (Csepeli, 2010:31) A fenti két megfogalmazás kapcsán a felelősségünk elsősorban az információ megszerzésének tekintetében merül fel. A 21. század mediatisztált világában az információ nagy részét az egyének magas száma az internetről szerzi.

Az internet azonban sem információszerzés, sem biztonság szempontjából nem minden esetben megbízható közeg. Számos veszélyt rejt a zaklatástól a módosított tartalmakon, a banki rendszerek feltörésén át a zsarolásig, pszichológia veszélyekig. „Az internet veszélyei ellen való védekezés közfeladat. Szét kell szaggatni a tudatlanság fátylát, amely még azok látását is elhomályosítja, akik benne élnek az információs társadalomban.” (Csepeli, 2010:41)

Az ártó szándékkal belépő bűnözők a virtuális térben is nagy károkat tudnak okozni. Az identitáslopásra, törlésre, hamisításra, változtatásra nem vagyunk kellőképpen felkészülve. Veszélyben vannak az adattovábbító hálózatok, amelyek bármikor megsemmisülhetnek a dominóeffektus révén, hiszen ezen hálózatok egymásra épülnek. Az adatok és a hálózatok az informatikai bűnözés melegágya. Gondoljunk csak a bankkártyákkal való visszaélésre, információlopásra, banki rendszerek lemásolására, feltörésére. A probléma azonban ott kezdődik, hogy a web 2.0 által teremtett kommunikációs lehetőségek terébe betóduló tömegekre nem a megfontoltság, tudatosság jellemző. (Csepeli, 2010:25-42)

Veszély jelent továbbá az internet világában az identitás változathatósága. Csepeli az internetet Gulácsy Lajos Nakonxipánjához hasonlítja, amelynek lakói nem tudnak és nem akarnak visszamenni a való életbe. A virtuális térben felszabadult és kiszabadult ény egyre inkább kiszorul a társas világból. Csepeli úgy véli, hogy

közpolitika feladat a képzés és a tájékoztatás, szabályozás kidolgozása az elérhető tartalmakra és szolgáltatásokra vonatkozóan. A szabályozás azért is kap kiemelt szerepet, mert a személyes adatok védelmét, a legmagasabb szintű jogforrásunk, az Alkotmány is rögzíti. Fontos felhívni a figyelmet a felelősségre ezen a területen is, mivel itt nincsen az egyén számára mérlegelési lehetőség, az internet az örök nyilvánosság közege, bekerült adatainkat egy-egy forrásból törölhetjük vagy töröltethetjük, másutt azonban megmaradnak, és csak remélhetjük, hogy azokkal senki nem fog visszaélni. (Csepeli, 2010:25-42)

Azért tartottam fontosnak az internet által élénk állított veszélyekre kitérni, mert azt gondolom ezen tények tükrében a digitális felelősség még hangsúlyosabb szerepet kap.

Felelősség-digitális felelősség

A digitális világ olyan környezet, amelyben felértékelődik az autonóm, szabad, saját érdekeit megfogalmazni képes, aktív, tudatos, felelős egyén. „A digitális állampolgársággal foglalkozó modellek között a Ribble (2011) által kidolgozott, kilenc részterületre osztott digitális állampolgárság kompetenciarendszerén belül, a digitális felelősség és kötelezettség témakörének nevelési céljai értelmében elengedhetetlen a technológia nemcsak az egyén, hanem a közösség számára is hasznos alkalmazásának ismerete; mások online támogatása és segítése; valamint az online viselkedésszabályok és szokások ismerete, betartása és a nem etikus tartalmak, viselkedés jelentése.” (Ollé et al, 2013:21-23)

„Az Eurostat által alkalmazott módszertan szerint a 16-74 év közötti korosztály több mint kétharmada (70%) tekinthető rendszeres (hetente legalább egyszeri) internet-használónak az Európai Unióban. A magyar adatok nem mutatnak szignifikáns eltérést, ahogy az uniós terminológiában gyakori (mindennap, vagy majdnem mindennap) internet-használónak tekintettek aránya is nagyjából megegyezik (az uniós átlag 59%, a magyar 58% volt 2012-ben).” (Nemzeti Infokommunikációs stratégia 2014-2020) A társadalom 58%-a kellene, hogy digitális kompetenciákkal rendelkezzen, s mindehhez digitális felelősséget vállaljon. Ezzel ellentétben „Magyarország jó helyzetben van a digitális infrastruktúra vonatkozásában, de komoly a lemaradása a digitális írástudatlanság terén. 3,5 millió ember még nem részese a digitálisforradalomnak, nem rendelkezik versenyképes tudással, ezáltal nem élvezzi ennek a tudásnak az előnyeit.” (Nemzeti Infokommunikációs stratégia 2014-2020). A tudás felértékelődik a virtuális világban, sőt a felelősség is megnő, mivel az általunk oly kedvelt online térben az online viselkedéskultúra, szabályok betartása elengedhetetlen.

A felelősség jogi értelmezésére ezen dolgozat keretében nem térek ki. Úgy gondolom azonban neveléstudományi megközelítésből a korszerű tanulási környezetben használt infokommunikációs eszközök miatt a tanárok felelőssége is megnő.

A digitális kompetencia, mint kulcskompetencia jelenik meg a Nemzeti Alaptantervben. „A digitális kompetencia felöleli az információs társadalom technológiáinak (információs és kommunikációs technológia, a továbbiakban IKT) és a technológiák által hozzáférhetővé tett, közvetített tartalmak magabiztos, kritikus és etikus használatát a társas kapcsolatok, a munka, a kommunikáció és a szabadidő terén. Ez a következő készségeken, tevékenységeken alapul: az információ felismerése (azonosítása), visszakeresése, értékelése, tárolása, előállítás, bemutatása és cseréje; digitális tartalomalkotás és -megosztás, továbbá kommunikációs együttműködés az interneten keresztül.” (NAT, Magyar Közlöny, 2012:10654) A digitális felelősségre a meghatározás közvetlenül nem tér ki, és a Nemzeti Fejlesztési Minisztérium által ajánlott IKT 0-1 kompetencia lista, alapszintű digitális kompetencia fejlesztéséhez készült dokumentuma sem tér ki a digitális felelősség fogalmára.

A digitális felelősség meghatározását Ollé publikálta. A szakember az alábbiak szerint határozza meg a kifejezést tanulók esetében: „A tanuló, mint digitális állampolgár – a digitális állampolgárság 2013-as modellje szerint– „a közösség számára értékes, egyénileg is eredményes, illetve felelősségteljes és produktív tevékenységet folytató” tanuló (Ollé 2011: 14).

A felelősség, a digitális felelősség fontosságát az oktatásban, az alábbi tények is alátámasztják. „Az új tanulási paradigma az ezredfordulót követő időszakban az ember-gép interaktivitásra épül, ami a tanulási forma differenciaspecifikumának is tekinthető. Lényeges az a felismerés, hogy az ember-gép-ember kommunikáció által is létrejöhét a társas tanulás. Jelenünkben a mindig és mindenütt jelenlévő IKT-eszközök (különösen a mobil széles sávú kommunikációs eszközök) a tér-idő „kezelésének” új lehetőségét teremti meg, ami jelentős tanulási potenciák jele.” (Benedek, 2013)

Az ITK eszközök által az internetes kommunikáció fontos szerepet játszik a fiatalok körében, értékeik, egyéniségük kialakításában. A gyermek, számítógép használatának felelőssége elsősorban a szülőt terheli. A kisgyermekkorban elsajátított digitális felelősség a felnőtt társadalomban megtérül. Azonban a szülő felelőssége is véges, amely megállapítás alátámasztására álljon itt egy idézet a Nemzeti Adatvédelmi és Információs szabadság Hatóság közleményéből. „Végül komolyan felvetődhet a felelősség kérdése is, például a gyermek által okozott kár megtérítése során. A német Szövetségi Legfelsőbb Bíróság 2012. novemberi döntése értelmében például a szülő nem felelős a 13 éves gyermek illegális letöltéseiért (és az interneten elkövetett egyéb jogsértésért), amennyiben korábban kielégítő módon felvilágosította a gyermeket az internethasználat szabályairól és az alapvető tudnivalókról.” A kritikus gondolkodásra, adatvédelmi beállítások fontosságára, a személyes adatok védelmére talán megtaníthatók a gyermekek, jó példamutató és az információs technikákkal való lépés tartás hatékony eszköz lehet a szülők számára a felelősségvállalás területén.

A szülők általi felelősséget azért is fontos hangsúlyozni, mert az oktatás felelősségi körében kérdésessé válik a felelősség, hiszen tudjuk, hogy a tanulók nagy része képtelen megtanulni valóban írni, olvasni ezáltal nem várhatjuk el, hogy ezen analfabéták felelősséget tudjanak vállalni az internet felelős használatáért. Hogyan vállal felelősséget az a tanuló, aki nem tud írni, olvasni?

Ollé János mondja azt, hogy az internet hátránya és kockázata, hogy nyilvános tevékenység, „bárki” hozzáfér, megnézheti, szerkesztheti, megoszthatja a megjelenített tartalmakat. Nem egy zárt, ellenőrizhető környezetben folyik a kommunikáció. Nem le-

het tudni és felmérni, hogy a tartalom, amit megosztunk hová jut, meddig tart a jogosultságunk. „A profilokból összegyűjtött adatok sorsára az adatalanyak már nincs további rálátása, az információ önálló életet kezd élni. Ha ehhez hozzáadjuk, hogy a különböző közösségi oldalak adattartalma is könnyen összekapcsolható, könnyen érthetővé válik milyen mértékű potenciális veszélyeket (leendő munkáltató általi ellenőrzés, zsarolás stb.) rejtjenek magukban a közösségi oldalak biztonsági beállítások nélküli állapotukban.” (Sziklay, 2013:48)

Ismét Ollé idézve az internet kapcsán nem működik a kollektív tapasztalati tudás, nincsen velünk született tudás, amely meg tud védeni bennünket, szinte nem is tudjuk mire kell figyelni, milyen szabályokat kell betartani. A fejlődés pedig töretlen, újabb és újabb egyszerű eszközöket varázsolnak okossá és kapcsolnak az internetre. Az okos eszközöket a jövőben az állandó internetes kapcsolat mellett már rengeteg olyan szenzorral szerelik fel, amellyel az eszköz környezetét is megfigyelheti (pl.: gyorsulásmérő, kamera arcfelismeréssel, mélységmérő, lézeres letapogató, gps szenzor, zajszint mérő és elemző).” (Sziklay, 2013: 43) A személyes adatok védelmére egyre nagyobb hangsúlyt kell fektetni, a felelősségvállalás is egyre jelentősebbé kell, hogy váljon. Az az információ, amely egyszer kikerül azt már nem tudjuk a kezünkben tartani. Egy dolgot biztosan tudhatunk, állítja Ollé, mégpedig, hogy az interneten semmit sem lehet visszavonni, a szabad globális környezetben nagy a felelősségünk. A téma szakértője azonban azt gondolja, hogy az óriási szabadsághoz nem társul a felelősség, nincsen veszélyérzetünk. Ollé gondolatmenetéhez visszatérve a digitális felelősség kiterjed az eszközhasználatra, a digitalizáló eszközökre is. Az oktatásban is egyre több eszközt, online felületet használnak a tanárok, diákok. „Az IKT használata kritikus és megfontolt attitűdököt igényel az elérhető információ és az interaktív média felelősségteljes alkalmazása érdekében. A digitális kompetencia fejlődését segítheti továbbá az aktív részvétel a kulturális, társadalmi és/vagy szakmai célokat szolgáló közösségekben és hálózatokban.” (Farkas Bertalan Péter, 2012)

Folytatva a sort a digitális felelősség területén, meg kell említeni a szabálykövetés, megelőzés és jelzés fogalmát. Az internet szabad világában jelezni tudjuk a destruktív tevékenységet, jelenteni a jogsértő tartalmakat, zaklatást, képeink jogtalan felhasználását. Azonban nem minden esetben hagyatkozhatunk a jogra, s ennek oka, mint ahogyan fentebb említésre került, nem tudjuk a tartalom kihez jutott már el.

A cikk terjedelmére való tekintettel számos, a digitális állampolgárság, digitális felelősséghez kapcsolódó fogalom nem került említésre. Ezekből a teljesség igény nélkül álljon itt néhány: elérhetőség, hozzáférhetőség, kiszolgáltatottság, cyberbulling, identitáslopás, felületes gondolkodás, eseményekből való kiragadott részletek, digitális plagizálás, szerzői jogok, digitális etikett - a sor szinte a végtelenségig folytatható lenne.

Felelősség egyéni szintjét követően szülők, nevelők mellett a felvilágosítás felelőssége kiterjed az IT szektorra, internetszolgáltatókra, fogyasztóvédelemre, mobilhálózatot üzemeltetőkre, kormányzatokra, országgyűlésre és a médiára is.

A digitális világban is önmaga marad az ember, nem fog más-képp viselkedni, nem tart mást értéknek, mint a valós világban.

A digitális felelősség a tudás felelősségére vezethető vissza.

